

Pravidla pro tvorbu hesel Českého hudebního slovníku osob a institucí

1 Rozsah a kategorizace hesel

Povaha elektronické edice sice sama o sobě nevyžaduje žádná drastická omezení rozsahu celku i dílčích hesel, ani jejich krácení složitým a leckdy komicky působícím systémem zkratk (s výjimkou bibliografických údajů) atp., avšak jednak je jisté, že i kdybychom „napsali, vše co víme“, vzniknou texty různě dlouhé (kvantitativně diferencované), jednak kategorizace podle rozsahu je aktem určitého hodnocení, jemuž se nelze vyhnout, tedy kvalitativní korekcí onoho zmíněného hlediska kvantitativního.

1.1 Hesla kategorie A

Relativně neomezená rozsahem jsou hesla nejvyšší kategorie, která by měla uvést veškerá relevantní fakta biografická, bibliografická i další (např. z historie recepce díla atd.), i když by samozřejmě neměla překročit ve výkladových partiích jistý obvyklý limit (neměla by tedy suplovat celou knižní monografii osoby nebo instituce). Obvyklý rozsah hesla kategorie A je 10 normostran (18 000 znaků včetně mezer) vlastního textu bez seznamů a bibliografie.

Tato hesla mohou být typograficky rozdělena do kapitol. Obsah (členění na kapitoly) bude uveden za úvodním odstavcem (záhlavím) povšechně charakterizujícím objekt. V případě skladatelů je obvyklé členění podle periodizace tvorby a jednotlivých hudebních druhů. U ostatních typů objektů bude nejobvyklejší chronologická periodizace aktivity.

Seznam skladatelské tvorby by měl být v tomto případě úplný, pokud jsou u nejvýznačnějších děl zjištělná první provedení (např. u oper), měla by být tato uvedena. Před vlastním seznamem tvorby jsou uvedeny hlavní edice. U jednotlivých položek se uvádí místo a vrocení prvního vydání skladby. Srovnání předních zahraničních encyklopedií ukazuje, že úplná unifikace seznamů díla je nedosažitelná. Výsledná podoba obvykle závisí na podobě katalogu či tématického katalogu díla, pokud existuje.

Seznam muzikologické tvorby je výběrový (nelze například zpracovat všechny drobné články Nejedlého, Helfertovy atd., zejména pak kritiky). V případě interpretů jsou významné výkony registrovány ve vlastním textu, seznam nastudovaných rolí či skladeb se neuvádí. V případě aktérů na scéně nonartificiální hudby je uváděna kompletní či výběrová diskografie.

1.2 Hesla kategorie B

Hesla druhé kategorie (B) podávají zejména životopis a výklad kontextu tvorby či činnosti mnohem výběrověji nežli hesla kategorie první, i když usilují o relativní úplnost a plynulou celistvost výkladu. Rovněž tato hesla se člení do kapitol. Seznam tvorby (viz výše) by se mohl snažit o úplnost, pokud je ovšem dílo takto známo. Rozsah hesla kategorie B bez seznamů a bibliografie je 4 až 10 normostran (7 200 až 18 000 znaků včetně mezer).

1.3 Hesla kategorie C

Hesla třetí kategorie (C) by byla faktograficky silně výběrová ve všech ohledech a samozřejmě již nečleněná do kapitol nebo odstavců. Rozsahově by bez příloh neměla překročit čtyři normostrany (7 200 znaků včetně mezer), avšak i toto je absolutní maximum, spíše by mělo jít o 2,5 normostrany (4 500 znaků), spodní hranicí je 1 normostrana (1 800 znaků včetně mezer). U skladatelů by byla tvorba jen povšechně charakterizována, s vyzvednutím některých závažnějších nebo zajímavých děl. Seznam díla ovšem může i u takto rozsáhlých hesel usilovat o úplnost, např. v případě autorů staršího období, u nichž jsou naše znalosti životopisu skromné a je zachován relativně malý počet skladeb.

1.4 Hesla kategorie D

Hesla čtvrté kategorie – registrují u zjevů zcela regionálního významu, u osob, o kterých není dostatek informací, nebo které teprve nastupují atp. pouze základní data o životě, působnosti, případně o tvorbě, přičemž rozsahem jsou pod třetí kategorií, tedy do 1 normostrany (1 800 znaků), ovšem obvykle v rozsahu jednoho odstavce, často jen o několika větách.

Vedle těchto rozsahově rozličných hesel, od „rozostřeného“ informativního hesla kategorie D až po úplné vypsání problematiky heslem kategorie A, budeme tvořit i rozsahově různě velká hesla s neúplnou strukturou nebo torzovitým podáním problematiky života, tvorby, recepce atd., a to ve dvou speciálních případech:

- Jednak jde o hesla osob (zejména ze vzdálenější minulosti), kde větší nebo menší část životopisu, resp. nějaké jiné problematiky je prostě neznámá. I když půjde o osobu mimořádného významu, takže podobně jako v první kategorii se budeme snažit říci vše, co víme, heslo prostě zůstane rozsahově menší z uvedených důvodů.
- Jednak takto budeme koncipovat hesla cizích osob, jejichž biografie, tvorba, působnost atd. bude vyložena jen partikulárně ve vztahu ke kulturnímu kontextu českých zemí (mnozí renesanční mistři, vídeňští klasikové atd. atd., až po Zemlinského). Samozřejmě zde odpadnou i seznamy tvorby (pokud bude tvorba uvedena, pak jen ve vztahu k českému kontextu působnosti).

2 Forma dodání textu

Text hesla je obsažen v textovém formátovaném souboru, který umožňuje různou typografickou úpravu textu. Autoři dodají texty v elektronické podobě ve formátu Microsoft Word či .rtf. Doporučeno je užití řádkování 1.5 a fontu Times New Roman velikosti 12.

V případě hesel s rozsahem větším než 1 normostrana (1800 znaků) je třeba ukládat každé heslo jako samostatný soubor pojmenovaný podle názvu hesla. Texty je třeba dodávat hlavní redakci v Brně a nejlépe též v kopii redaktorovi, který s autorem hesla jednal. Přesné podmínky dodání stanoví autorská smlouva.

3 Struktura textu hesla

Heslo má následující závaznou strukturu:

- 1) Záhloví
 - a) Název hesla (jméno instituce, u osob příjmení a jméno) včetně alternativních názvů uváděných v závorce;
 - b) charakteristika (definice) oboru činnosti (profese);
 - c) datum a místo narození a úmrtí, u institucí zahájení a ukončení činnosti.
- 2) Obsah (členění dalšího textu, uvádí se jen u hesel členěných na kapitoly v kategorii A a B)
- 3) Vlastní text
Obsahuje životopisný či historický výklad se zhodnocením díla či aktivity. Tvoří hlavní obsah slovníkového hesla.
- 4) Přílohy
 - a) Seznam díla (děl hudebních, literárních, vědeckých spisů a studií atp.), v případě hudebních děl obsahuje odkazy na hlavní edice a první vydání, u aktérů ve sféře nonartificiální hudby je ekvivalentem seznamu díla diskografie;
 - b) diskografie (uvádí se zejména ve sféře nonartificiální hudby a u interpretů);
 - c) literatura;
 - d) uložení primárních pramenů (rukopisy, pozůstalost, archiv instituce atp.).
- 5) Podpis(y) autora či autorů

3.1 Metodika zpracování jednotlivých částí textu hesla

3.1.1 Záhloví

- 1) Název hesla
 - a) Jméno uvádíme v podobě, v jaké je osoba či instituce používala či jak je standardně užíváno v literatuře. V případě nečeských etnik uvádíme v originální podobě (např. u Němců „Karl“, nikoliv „Karel“).
 - b) V případě institucí, jež v historii měnily názvy, uvádíme u stále existujících institucí aktuální jméno, u ostatních jméno obvyklé.
 - c) U osob uvádíme ve struktuře **Příjmení, Jméno** (odděleno čárkou).
 - d) U osobností z historických šlechtických rodů používáme před rodovým jménem předložku „z“, „ze“, u cizích jmen např. „von“ či „de“. Přitom ovšem zejména u starších období doporučujeme v souladu s dosavadní hudebně lexikografickou tradicí názvy hesel typu „Arnošt z Pardubic“, nikoliv „z Pardubic, Arnošt“. V novější době v mnoha případech může nabývat původní predikát podoby příjmení, tedy místo „z Lobkovic, Jiří“ jen „Lobkovic, Jiří“. To je důležité zejména s ohledem na abecední řazení hesel v databázi slovníku. V některých případech však zřejmě bude nezbytné sáhnout k oné formě názvu, jež začíná „z“. Šlechtické tituly (kníže, hrabě apod.) se uvádějí za jménem, např. „Kounic, Václav hrabě“.

- e) U institucí případně uvádíme podtitul oddělený tečkou: „**Nemour. Spolek pro povznesení hudby v Čechách**“.
- f) Cizí ženská jména uvádíme v originální podobě, tedy např. v němčině nepřechylujeme.
- g) Celý název hesla je sázen **tučně**, od charakteristiky oboru činnosti je název (nenásleduje-li v závorce alternativní jméno) oddělen čárkou.

2) Alternativní jména

- a) Alternativními jmény se rozumějí:
 - i) u žen rodné jméno (příjmení) nebo příjmení po provdání, nejsou-li názvem hesla, např. **Goldsteinová, Antonína** (provd. Štěpánková)
Votavová, Anna (roz. Novotná);
 - ii) vlastní jméno, je-li hlavním názvem hesla obecně užívaný pseudonym, např.:
Janů, Petra (vl. jm. Petřů, Jana);
 - iii) původní příjmení a jméno, je-li názvem hesla nově přijaté jméno;
 - iv) pseudonym, je-li hlavním heslem původní příjmení;
 - v) různé způsoby psaní téhož jména, vyskytující se v pramenech a literatuře, včetně počestětlých verzí jmen německých apod.;
 - vi) chronologicky upořádaná různá jména téže instituce.
- b) Alternativní jména se uvádějí v kulaté závorce za názvem hesla, píší se normálním písmem, jsou uváděna příslušnou významovou zkratkou či souslovím „psán/a též“.

Významové zkratky jsou:

rozená – roz.

provdaná – prov.

vlastním jménem – vl. jm.

původním jménem – pův. jm.

pseudonym – pseud.

- c) V případě více alternativních jmen jsou jednotlivá jména oddělována středníkem, za závorkou s alternativním jménem či jmény následuje čárka.

3) Charakteristika oboru činnosti (profese)

- a) Přináší stručnou a výstižnou definici oboru činnosti či profesního působení, např. skladatel, operní režisér, operní pěvkyně, houslař, pěvecký spolek apod. Východiskem je typologie vytvořené pro potřeby hesláře, jež je ovšem specifikována a konkretizována.
- b) V případě aktivit ve více oblastech se uvádějí všechny relevantní obory, přičemž pořadí vyjadřuje význam činnosti v jednotlivých oblastech, např.:
Smetana, Bedřich (Smetana, Friedrich), skladatel, dirigent, pianista, hudební kritik a pedagog.
- c) Za charakteristikou oboru činnosti se píše čárka.

4) Datum narození a úmrtí nebo zahájení a ukončení aktivity instituce

- a) Data jsou uváděna slovně „narozen“, „zemřel“, „založen“ apod., nikoliv zkratkami. Mezi datem a následujícím údajem o místě je čárka, čárka je rovněž mezi údaji o narození a úmrtí.
- b) Data se píší arabskými číslicemi, po tečkách následují mezery, např. 17. 1. 1762.
- c) Není-li známo přesné datum, uvádí se údaje známé (např. jen rok), přibližnost se vyjadřuje výrazy „asi“, „okolo“, „před“, „po“, případně se uvádí jen období, např. 1. pol. 18. stol.

5) Místa narození a úmrtí

- a) Údaje o místě narození a úmrtí se uvádějí vždy za příslušným datem v nominativu, jsou odděleny čárkou, např.: narozen 17. 9. 1671, Opolí (Slezsko), zemřel 18. 12. 1730, Praha.
- b) Je-li místo v českých zemích a nedošlo-li k podstatným změnám názvu, užívá se současný topografický název lokality podle naposled platného lexikonu obcí. Jde-li o osadu, uvádí se na prvním místě její název a dále v závorce se zkratkou „o.“ název samosprávné obce, ke které v současné době patří.
- c) Pokud bylo místo v době narození nebo úmrtí samosprávnou obcí, která se později stala součástí většího celku, uvádí se původní název a v závorce současná příslušnost k novému celku, např.: Líšeň (Brno)
- d) U míst, jež byla přejmenována (názvy např. počestěny) se uvádí současný název, pokud je to potřebné, uvádí se v závorce se zkratkou „pův.“ původní název nebo v případě dočasného přejmenování se slovem „tehdy“ dočasný název, např. „Zlín (tehdy Gottwaldov)“.
- e) U zaniklých lokalit se uvádí původní název doplněný v závorce zkratkou „z. l.“ (zaniklá lokalita).
- f) K upřesnění polohy obce, je-li to třeba (např. u měst většinou nikoliv), uvádíme v závorce v genitivu nejbližší větší město po předložce „u“, nejlépe to, které bylo od roku 2003 pověřeno výkonem státní správy (nové malé „okresy“), např. Velké Přítočno (u Kladna).
- g) Pokud je místo úmrtí totožné s místem narození, neopakuje se název a je nahrazen slovem „tamtéž“.

- 6) Záhloví je ukončeno tečkou. Za koncem odstavce záhlaví se vynechává řádek, pak následuje vlastní text, případně obsah.

3.1.2 Obsah

U hesel kategorií A může být za záhlavím po vynechání řádku uváděn obsah vlastního textu členěného na kapitoly. Členění je jednoúrovňové, jednotlivé kapitoly jsou označeny velkými písmeny, po nichž následuje tečka. Obsah zahrnuje také přílohy.

Např.:

A. Biografie

B. Dílo do roku 1861

C. Dílo od roku 1862

- D. Receptce
- E. Seznam díla
- F. Literatura

3.1.3 Vlastní text

Při koncipování textu je třeba respektovat následující zásady:

1. Užívá se zásadně minulého času, kromě situací, kdy popisovaný stav trvá (žijící osoby, existující instituce);
2. užívají se závazně předepsané zkratky; křestní jména zásadně rozepisujeme.
3. pro cizí lokality se užívá dnes obvyklý český ekvivalent, pokud existuje (Londýn, Lipsko, ale nikoliv Svinibrod apod.);
4. mají-li instituce vžité české názvy, pak se užívá těchto názvů (např. Spolek pro soukromé provozování hudby), při prvním výskytu lze v závorce uvést původní cizojazyčný název;
5. u osob, jež v českých zemích působily jen část života či se v českých zemích „jen narodily“, je důraz položen na část života spojenou přímo s českými zeměmi a dále na bohemikální aspekty jejich díla a recepci v českých zemích (Mozart, Mahler apod.), heslo pak v žádném případě neusiluje o úplnost v postižení života a díla;
6. názvy děl v textu jsou sázeny *kurzívou*;
7. Časová rozmezí se typograficky značí takto: 1979–81, tedy pomocí pomlčky a bez mezer před a za pomlčkou. V textech dodaných elektronicky je třeba užívat důsledně tohoto znaku, nikoliv krátkého rozdělovníku -. Typograficky jde o odlišné znaky, v editoru Microsoft Word je „pomlčka“ psána např. pomocí kombinace kláves Ctrl a Num – (tedy minus na numerické klávesnici). Tomuto znaménku nepředchází a nenásleduje mezera.
8. V případě koncertních a divadelních sezon se užívá lomítka mezi letopočty, např. sezona 1865/66. Druhý letopočet se zkracuje na dvě číslice, nejde-li o poslední rok století, např. 1899/1900.
9. Vzhledem k charakteru elektronické podoby textu slovníku, jež umožňuje fulltextové prohledávání, se v zásadě nepoužívá odkazů na jiná hesla. Výjimkou jsou dvojice či „trsy“ hesel, jež spolu velmi úzce souvisejí a jež zpracovává týž autor, který zajistí konciznost odkazů. Tak lze omezit redundanci informací. Příkladem mohou být hesla **Gustav Brom** a **Orchestr Gustava Broma**. V takovém případě je možné použít odkazu typu *viz* **Brom, Gustav**, slovo *viz* je psáno kurzívou a název příslušného hesla tučně.
10. Je-li text členěn na odstavce, začínají odstavce zásadně od začátku řádku (neodsazovat první řádek pomocí tabelátoru či mezerníku!!!). Odstavce jsou ukončeny stiskem klávesy Enter. Výsledné grafické odlišení odstavců bude prováděno v rámci redakčního zpracování textů.

3.1.4 Přílohy

3.1.4.1 Seznam díla

Seznam díla je povinnou součástí hesel kategorií A až C u osob – skladatelů a dalších tvůrců (zejména ve sféře nonartificiální hudby). V případě hesel typu B a C a případně i u hesel typu A (zejm. ve sféře nonartificiální hudby) nemusí seznam usilovat o úplnost. U skladatelů artificiální hudby by ovšem o úplnost usilovat měl, zejména v kategorii A, ale i B. V principu by seznam díla měl být členěn podle hudebních druhů (např. vokální, klavírní, komorní, symfonická, operní tvorba apod.). U aktérů na scéně nonartificiální hudby může suplovat seznam díla diskografie. V případě interpretů seznam výkonů (repertoáru, rolí atp.) neuvádíme, důležité výkony jsou jmenovány přímo v textu hesla. U autorů textů o hudbě uvádíme v příloze seznam literárního díla, zpravidla výběrový.

3.1.4.1.1 Dílo hudební

Porovnání zpracování seznamů díla v předních světových hudebních encyklopediích ukazuje, že unifikace je v tomto případě zvláště obtížná. V podstatě vychází většina seznamů z publikovaných tématických katalogů a závisí na jejich informační úplnosti. V principu by jedna položka seznamu měla obsahovat tyto informace:

1. Název skladby v původním jazyce;
2. číslo skladby v příslušném katalogu (tématickém), pokud existuje;
3. v případě oper a operet počet jednání;
4. autoři a spoluautoři textu, jde li o vokální dílo;
5. doba vzniku (nejlépe rozpětí let);
6. první vydání (údaj o druhu edice – např. klavírní výtah či partitura, místo a rok vydání);
7. odkaz na další významné edice.

Samotnému seznamu díla je předeslán seznam souborných a kritických vydání díla.

3.1.4.1.2 Dílo literární

U literárně činných osob zahrne seznam díla patrně vždy určitý výběr, v případě muzikologů knižní publikace a rozsáhlejší, významné studie. Údaje o publikacích se řídí pravidly pro bibliografii (viz níže). Zpravidla se seznam literárního díla člení na:

I. Dílo knižní

II. Ostatní

3.1.4.2 Diskografie

Diskografie se uvádí zejména u aktérů na scéně nonartificiální hudby a u interpretů. Obvykle je výběrová. Řazení titulů je chronologické. V případech hodných pozornosti se uvádí za názvem v závorce firma (label) a rok vydání (je-li znám). Možný je rovněž volnější způsob odkazování na participaci na nahrávkách souborů či jiných sólistů.

3.1.4.3 Literatura

3.1.4.3.1 Formát bibliografických údajů

- Jednotlivé tituly v seznamu literatury jsou řazeny **chronologicky** od nejstarších k nejnovějším;
- Bibliografické údaje je třeba uvádět v následujícím formátu:
Příjmení, křestní jméno: Název. Podtitul (Místo vydání rok).
Např.:
Bartoš, Josef: Prozatímní divadlo a jeho opera (Praha 1938).

Záznam je zakončen tečkou.

- Jednotlivé záznamy jsou uváděny ve sloupci, každý na zvláštním řádku, řádky jsou ukončeny jako odstavce (stiskem klávesy Enter).
- V případě souhrnných pojednání, nejsou-li vybavena rejstříkem, je třeba uvádět i údaj o stranách takto:
Buchner, Alexandr: Hudební sbírka Emiliána Troldy (Praha 1954, s. 87–88).
- Rozmezí stran je vyznačeno pomocí pomlčky –, nikoliv rozdělovníku -. Pomlčce nepředchází a nenásleduje mezera.
- Na časopisecké studie se odkazuje v tomto formátu:
Volek, Tomislav: K otázce vzniku českých pastorel (Hudební rozhledy 10, 1957, č. 18, s. 774).
- Zásadně uvádíme **křestní jméno autora!**
- Názvy časopisů se nezkracují.
- Seznam povolených zkratk často citovaných slovníků a souhrnných hudebně historických pojednání je uveden ve zvláštní příloze. U všech zkratk tohoto typu je nezbytné uvádět za písmennou zkratkou **rok vydání** titulu, resp. číslo svazku (římskou číslicí) a rok vydání **příslušného svazku** vícesvazkového titulu. Např. na druhý svazek Československého hudebního slovníku osob a institucí se odkazuje v seznamu literatury takto:
ČSHS.
- Jde-li o zkratku titulu s více vydáními, odkazuje se na vydání číslicí (horním indexem) před číslem svazku či rokem vydání, např.:
Gerber ²II, 1813.
- Pokud jde o zkrácený údaj zahrnující odkaz na stránky, je formát následující:
Kamper 1936 (s. 20–21).
- V případě neznámého roku vydání užíváme zkratky b. r. a v hranaté závorce případně následuje předpokládaný rok, v případě neznámého místa vydání užíváme zkratky b. m., v hranaté závorce následuje případně předpokládané místo vydání.

3.1.4.3.2 Členění seznamu literatury

Seznam literatury by měl být členěn minimálně na dvě části za předpokladu, že obsahuje data z níže uvedených okruhů, nadpisy částí jsou sázeny **tučně kurzívou**:

I. Lexika

II. Ostatní

Pokud nelze seznam literatury vnitřně členit, uvádíme do seznamu literatury tituly přímo bez dalšího členění.

V případě rozsáhlejších hesel kategorie A a B, případně i C a D, je zpravidla třeba členit seznam literatury podrobněji. Je vhodné vycházet z následujícího modelu, který lze podle potřeby modifikovat:

I. Lexika

II. Katalogy, bibliografie, soupisy, diskografie

III. Edice nenotových pramenů (ikonografie, dopisy, deníky a osobní výroky, skicy, vzpomínky, memoárová literatura), notové prameny jsou uváděny v oddíle Dílo hudební.

IV. Dílo, styl, vlivy

V. Provozování a recepce

VI. Speciální problémy, sborníky (např. „Novákův“ či „Sukův“) a periodika (např. ročenky spolků).

Jednotlivé tituly následují pod nadpisem po vynechání řádku.

3.1.4.4 Uložení primárních pramenů

V této části je uvedeno uložení pozůstalosti a dalších hlavních souborů pramenů, jsou-li tyto údaje známy.

3.1.5 Podpis(y) autora (autorů)

Pokud je celé heslo dílem jednoho autora nebo autorského týmu s nerozlišeným podílem práce, uvádí se plná jména kurzívou na konci textu s vynecháním jednoho řádku oddělována pomlčkou v abecedním pořadí se zarovnáním vlevo, např.:

Mikuláš Bek – Jiří Fukač – Petr Macek

Pokud mají jednotlivé části textu hesla různé autory na úrovni kapitol či alespoň odstavců textu, uvádí se jména autorů vždy bezprostředně za dotýcnou částí textu po vynechání jednoho řádku se zarovnáním vlevo.

Pro potřeby autorskoprávní je ovšem nezbytné vyjádřit u týmových textů podíl autorů v procentech, a to v poznámce pod podpisem. Tento údaj bude v elektronickém systému zachycen ve speciálním databázovém poli, jež může být zobrazeno i čtenáři. Pokud u týmového hesla údaj o podílu není v poznámce, je předpokládán rovný podíl všech autorů.